

ІНОЗЕМНІ МОВИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ ЧЕХІЇ

У статті висвітлено стан та історичні етапи вивчення іноземних мов у чеських школах. Охарактеризовано сучасний стан вивчення іноземних мов у чеській шкільній системі освіти, проаналізовано завдання щодо підсилення вивчення іноземних мов. Наведено дані міністерських документів та навчальних програм різних видів шкіл з питань вивчення іноземних мов. Розглянуто переваги в іншомовній освіті чеських учнів порівняно з іншими європейськими країнами. Виділено проблеми та труднощі у навчанні іноземних мов. Значну увагу приділено проблемі вибору підручників для вивчення іноземних мов.

Постановка проблеми. В умовах кардинальної перебудови освітньої сфери відповідно до принципів задекларованої трансєвропейської освіти, яка найближчим часом набуде широкого розповсюдження і в Україні, стратегія подальшого розвитку вітчизняної освіти характеризується намаганням гармонійно й ефективно поєднати інтеграційне входження до європейського освітнього простору зі збереженням кращих освітянських традицій національної й зарубіжної педагогічної думки. Сучасний процес входження України в європейське освітнє поле відзначається активним використанням нових навчальних стандартів, зокрема й у галузі іншомовної освіти. Вагому роль тут відіграють Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, які лягли в основу концептуально нового підходу до процесу реформування іншомовної освіти, зокрема й в Україні.

Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, які були розроблені за дорученням Європейської Ради, дають чітке визначення рівням володіння мовою, що встановлюють комунікативні навички, активні та рецептивні вміння та мовну компетенцію в певних галузях, мають на меті досягнення більшої уніфікації та прозорості у вивченні іноземних мов серед країн-членів Європейського Союзу, що сприяє полегшенню взаємного визнання мовних сертифікатів та кооперації між навчальними закладами різних країн [1].

Оскільки Україна намагається інтегруватися у міжнародний освітній простір, то, без сумніву, підвищується статус іноземної мови як важливого засобу комунікації та зв'язку і вивчення досвіду оволодіння іноземними мовами європейських країн, зокрема Чехії.

Аналіз досліджень і публікацій. У працях вітчизняних учених досліджуються різні аспекти проблеми іншомовної освіти як школярів, так і студентів вищих навчальних закладів (М. І. Тадеєва, О. Ю. Кузнецова, О. О. Першукова, В. Г. Редько та ін.). Проблеми опанування іноземними мовами у країнах Європейського Союзу та Чехії зокрема стали предметом наукових пошуків і чеських учених (Е. Вальтерова, Я. Пруха, Х. Павлікова та ін.).

Метою статті є аналіз стану та історичних етапів вивчення іноземних мов у чеських школах, розгляд переваг та труднощів в іншомовній освіті чеських учнів.

Виклад основного матеріалу. Один із постулатів Європейського Союзу говорить про те, що європейці повинні володіти щонайменше двома мовами (крім мови своєї країни), якими спілкуються в країнах-членах ЄС. Ця вимога є важливою і для чеської системи освіти. Наприклад, у праці "Чеська освіта і Європа" ця вимога аргументується таким чином: "Здатність комунікації офіційними мовами країн-членів Європейського Союзу та іншими, щонайменше двома іноземними мовами, вважається ключовою для розвитку особистості, її громадянського і професійного рівня. Перша іноземна мова має бути включена як обов'язковий предмет у шкільні програми початкової школи на рівні школи I ступеня, далі має з'являтися у програмах і друга іноземна мова. Наголошується і на потребі вивчення мов менш чисельних європейських народів" [2 :7].

Вивчення й аналіз освітніх документів Чеської Республіки, наукових статей та публікацій свідчить про те, що у Чехії, як і в інших державах, спостерігається поворот на комунікативну орієнтацію вивчення іноземних мов у школах. Метою вивчення сучасних іноземних мов є так звана "комунікативна компетенція". Для досягнення цієї мети має слугувати принцип комунікативності, який почав застосовуватися у навчанні з 70-х років ХХ століття, тобто іноземна мова є засобом порозуміння між людьми. Реалізація комунікативної мети передбачає засвоєння чотирьох основних мовленнєвих вмінь: (рецептивних (читання з розумінням, слухання з розумінням) та продуктивних (усне й писемне мовлення). Передумовою створення комплексних мовленнєвих умінь є належне засвоєння відповідних мовних засобів (граматика, синтаксис, звуковий і графічний бік, лексика). Комунікативну компетенцію розуміють як здатність до комунікативної поведінки, котра дає можливість реалізувати комунікативні потреби людини таким способом, який відповідає конкретній ситуації і є звичним у певному мовному середовищі. "Спільні європейські референційні рамки вивчення мов" подають таке визначення:

"Комунікативна мовна компетенція є те, що дозволяє людині спілкування з використанням специфічних мовних засобів" [3: 9].

Варто зазначити, що в історії чеської освіти важливе місце завжди займало вивчення іноземних мов. До середини XX століття домінантне становище у Чеських землях займала латинська і грецька мови, а з живих мов – німецька. Наприклад, у 1927 / 1928 роках у середніх школах на території Чехії, Моравії, Сілезії вивчалися такі іноземні мови як обов'язкові:

- у гімназіях – німецька, латинська (у всіх восьми класах), грецька (у 5-8 класах);
- у реальних гімназіях – німецька, латинська (у всіх восьми класах), французька або англійська (у 5-8 класах);
- у реальній школі – німецька (у всіх семи класах), французька (у 2-7 класах);
- у реальній школі з німецькою мовою навчання – чеська (у всіх семи класах), французька (у 2-7 класах), англійська (у 5-7 класах).

Отже, серед живих мов домінантне становище у Чеських землях займала німецька мова, що спричинено історичним та культурним розвитком чеського народу і чисельною німецькою общиною, яка проживала на території колишньої Чехословаччини. Поряд із французькою мовою поступово включалась у програми середніх шкіл й англійська.

Наголосимо, що у реформі В. Пришгоди та інших педагогів у 20–30-х роках минулого століття у створеній єдиній середній школі вивчалися німецька та французька іноземні мови як пріоритетні [4].

У той час чеська система освіти не виходила з рамок європейського стандарту. Наприклад, обов'язковою іноземною мовою була німецька (у всіх типах середніх шкіл), далі французька, англійська або італійська (в реальних гімназіях чи реалках). Проте з цих трьох мов учні не могли вибирати бажану мову для вивчення, оскільки існувало правило: "Яка з цих іноземних мов має вивчатись у школі, вирішує міністерство".

Після Другої світової війни ситуація в Європі драматично змінилася: в Чехословаччині шкільним законом 1948 року була введена єдина освітня система, де обов'язковою іноземною мовою у всіх типах початкових та середніх шкіл була російська мова. Англійська, німецька та французька мови могли бути другою обов'язковою (чи необов'язковою) іноземною мовою у середніх школах.

Зауважимо, що стосовно німецької мови, то після Другої світової війни вона не вивчалась в чеських державних школах, що було пов'язано з негативним ставленням до фашистів.

Велика кількість учнів та студентів повинні були вивчати російську мову, а переважна частина молоді (це стосується в основному учнів спеціальних професійних училищ) взагалі не мала змоги вивчати інші іноземні мови.

Чеський учений Я. Пруха наголошує на тому, що чеському та словацькому населенню було завдано чималої шкоди через викривлене вивчення іноземних мов у системі шкільної освіти. Однак варто оцінити і позитивні сторони вивчення російської мови, оскільки її знання уможливило чеським і словацьким фахівцям і науковцям безпосередній доступ до інформації, котру спеціалісти на Заході мусили черпати з перекладів [5].

Принципові зміни настали після листопада 1989 року, коли шкільним законом було відмінено домінантне становище російської мови у школах і введено плуралізм у вивченні іноземних мов.

Сучасний стан вивчення іноземних мов у чеських школах, на нашу думку, варто охарактеризувати з двох позицій:

- з точки зору програм – іноземні мови в чеській системі освіти на рівні обов'язкової освіти;
- з процесуальної точки зору – дія і результати вивчення іноземних мов.

Зауважимо, що після 1989 року в чеських школах було введено вивчення іноземних мов як обов'язкового предмета, починаючи з 5 класу, тобто учнями віком 11 років. Друга іноземна мова стала предметом за вибором, починаючи з 7 чи 8 класу (з 1995 року це правило поширилось аж з 9 класу). Згідно з навчальним планом у 2005 / 2006 навчальному році був такий стан щодо вивчення іноземних мов у чеських школах.

Перша іноземна мова є обов'язковою для всіх учнів 4-9 класу в кількості 3 години в кожному класі. Першою іноземною мовою була англійська або німецька, французька, російська, іспанська чи інша мова. У зауваженні до навчального плану щодо вивчення іноземних мов зазначено: "У 4-9 класах загальної школи має бути організовано вивчення однієї іноземної мови (переважно англійської чи німецької) згідно з інтересами учнів та умов школи" [6].

Друга іноземна мова є одним із обов'язкових предметів за вибором у 7-9 класах з мінімальною кількістю 6 годин. Крім предмета "Іноземна мова", у школах може бути введений предмет за вибором "спілкування іноземною мовою". Іноземна мова як необов'язковий предмет може бути включена до шкільних програм згідно з умовами школи та інтересами учнів у 6-9 класах загальної школи.

Отже, у сучасній чеській системі освіти створені такі умови, що дають змогу молодому поколінню вивчати іноземні мови, чого не існувало раніше в історії чеського суспільства. З цієї точки зору сучасний стан вивчення предмета "Іноземна мова" у чеських програмах є кращим порівняно з іншими

європейськими державами. Йдеться також про те, що у деяких країнах Західної Європи – з обов'язковою англійською як першою іноземною мовою – учні у віці 10 років не мають змоги вибрати, які іноземні мови їм вивчати, як це є в чеській системі освіти.

Щодо поняття вивчення іноземної мови, то чеська лінгводидактика керується сучасними теоріями засвоєння іноземних мов, спрямованими на розвиток комунікативних здібностей. Так, у Стандарті початкової освіти (1995 р.) зазначено про мету цього предмета: "Процес навчання спрямовується на створення в учнів міцного підґрунтя для можливості спілкування іноземною мовою" [5 : 225].

На сьогоднішній день у чеській системі освіти настають суттєві зміни щодо вивчення іноземних мов. За Рамковою програмою освіти для початкового навчання (2005 р.) поставлені завдання щодо підсилення вивчення іноземних мов у школах:

- перша іноземна мова як обов'язковий предмет повинна вивчатися у 3-9 класах у кількості трьох годин на тиждень, переважно це є англійська мова. За інтересами учнів можна розпочати вивчення іноземної мови і у нижчих класах;

- школа повинна забезпечити вивчення другої іноземної мови, починаючи з 8 класу у кількості 6 годин на тиждень. Другою іноземною мовою може бути німецька, французька, іспанська, італійська, російська, словацька, польська або інші мови. Англійська мова пропонується для вивчення тим учням, котрі не вибрали її першою обов'язковою іноземною мовою [5: 225].

Отже, у чеських середніх школах найпоширенішою серед іноземних мов залишається англійська мова (28 %), далі німецька (6 %) і французька (3 %).

У 2005 році уряд Чеської республіки видав документ щодо підготовки національної програми вивчення іноземних мов, на основі якого і надалі поглиблюється рівень знань з іноземних мов, передусім, англійської, завдяки її вивченню на всіх рівнях освітньої системи. З англійською мовою чеські діти повинні ознайомлюватися в дошкільному віці, тобто у дитячому садочку. Програма наголошує на посиленні підготовки вчителів іноземних мов. Ця програма була схвалена урядом Чеської республіки у грудні 2005 року, за нею навчаються у чеських школах з вересня 2006 року. Такий документ був виданий Міністерством освіти як довготривалий план розвитку освіти у 2005 році, де зокрема наголошується на більш якісному вивченні іноземних мов та запровадженні курсів для вчителів.

За навчальною програмою основної (Základní) школи обов'язковою є перша іноземна мова у 4 – 9 класах (найчастіше це англійська або німецька мова), а предметом за вибором іноземна мова є, починаючи з 7 класу (найчастіше це французька, російська чи іспанська мови). За програмою національної (Národní) школи іноземна мова у школах I ступеня є додатковим (небазовим) предметом, починаючи з 4 класу, у школах II ступеня вона є основним предметом. За програмою загальної школи (Obecná) іноземна мова є обов'язковим предметом з 4 класу, необов'язковим – з 3 класу.

Зазначимо, що найпоширенішою програмою є програма основної школи (більше 80 %), далі програма загальної школи (менше 10 %). Програма національної школи та інші освітні концепції реалізовані мінімально. Для підвищення якості вивчення іноземних мов введено додатково по 2 години у 8 та 9 класах основної школи, починаючи з вересня 2003 року

На нашу думку, варто оцінити позитивні сторони та існуючі проблеми щодо вивчення іноземних мов у Чехії.

Як свідчать дані окремих досліджень, позитивними моментами є наступні.

1. Підвищення суспільного запиту до вивчення іноземних мов.
2. Зростання ролі вивчення іноземних мов у дошкільному віці.
3. Відкриття шляху до інтенсифікації вивчення іноземних мов.
4. Можливість шкіл брати участь в акціях та міжнародних проектах в рамках програми "Comenius".
5. Зростання кількості шкіл, які в рамках освітньої програми "Základní škola" збільшують об'єм і кількість годин на вивчення окремих предметів, зокрема й іноземної мови.
6. Включення Чехії у міжнародні освітні програми "Comenius" та "Lingua".
7. Видання часопису "Cizí jazyky" (раніше "Cizí jazyky ve škole"), який має багаті традиції, високий науковий та професійний рівень і призначений для учителів іноземних мов шкіл усіх ступенів.
8. Упровадження нових навчальних принципів та методик.

На основі аналізу окремих документів, що стосуються питань освіти в чеських школах, можемо визначити деякі проблеми та труднощі при вивченні зокрема іноземних мов.

1. Необхідність збільшення кількості годин для вивчення іноземних мов.
2. Недостатня кваліфікація вчителів іноземних мов, особливо у школах з невеликою кількістю учнів.
3. Не створюються належні умови для підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов, зокрема через систему різноманітних форм заочного навчання.
4. Перевага традиційних підходів до вивчення іноземних мов, які ігнорують комунікативний принцип навчання.
5. Відсутність спілкування безпосередньо з носіями мови.
6. Недостатність фінансування у школах для нових підручників та технічних засобів навчання.

Варто наголосити, що самостійною проблемою та актуальним завданням у чеських школах є вибір підручників для вивчення іноземних мов. Вчителі іноземних мов мають широку пропозицію підручників, яка існує сьогодні після відміни колишніх єдиних підручників. Існують різні критерії вибору й оцінки навчальних підручників з іноземних мов. Орієнтовані вимоги до підручників іноземних мов наводить, наприклад, чеська дослідниця М. Мароушкова [7: 278].

1. Загальні бібліографічні дані підручника.
2. Яку мету ставить підручник?
3. Побудова й членування підручника.
4. На яких дидактично-методичних концепціях ґрунтується підручник?
5. Чи добре за цим підручником вчитися і чи відповідає він здібностям і спрямуванням учнів і вчителів?

Суперечливими є думки з приводу закордонних підручників з іноземних мов. Окремі вчені та вчителі вважають їх не цілком придатними для навчання, тому що вони не враховують фактор рідної мови. Так І. Пихова, аналізуючи критерії оцінки закордонних підручників іноземних мов з огляду на їхню придатність для навчання у чеських школах, звертає увагу на їх актуальність та атрактивність, проте цей аспект не є єдиним критерієм оцінки. Вміння оцінювати та вибирати підручники має бути самостійною складовою навчання дидактики іноземних мов у закладах, які готують вчителів [7: 278].

Висновки. Отже, освітня політика Чеської республіки спрямована на необхідність вивчення іноземних мов у школах та вузах. Міністерство освіти акцентує увагу на вивченні першої та другої іноземних мов у початковій школі, поглибленому вивченні їх у середній школі, підготовці і подальшому навчанні вчителів іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. České vzdělání a Evropa. Strategie rozvoje lidských zdrojů v ČR při vstupu do EU. – Praha, 1998. – 7 s.
3. Společný evropský referenční rámec pro jazyky. – Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. – 9 s.
4. Příhoda V. Racionalizace školství. Funkcionální organizace školské soustavy / V. Příhoda – Praha, 1934. – 461 s.
5. Průcha J. Srovnávací pedagogika / J. Průcha. – Praha, 2006. – 225 s.
6. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. – Praha VÚP, 2005. – 20 s.
7. Walterová E. A kol. Uloga školy v rozvoji vzdělanosti / E. Walterová. – Brno, 2004. – 30 s.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zagal'noevropejs'ki rekomendatsii z movnoi osvity : vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Common European Framework of References for Languages : Learning, Teaching and Assessment]. – K. : Lenvit, 2003. – 273 s.
2. České vzdělání a Evropa. Strategie rozvoje lidských zdrojů v ČR při vstupu do EU. – Praha, 1998. – 7 s.
3. Společný evropský referenční rámec pro jazyky. – Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. – 9 s.
4. Příhoda V. Racionalizace školství. Funkcionální organizace školské soustavy / V. Příhoda – Praha, 1934. – 461 s.
5. Průcha J. Srovnávací pedagogika / J. Průcha. – Praha, 2006. – 225 s.
6. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. – Praha VÚP, 2005. – 20 s.
7. Walterová E. A kol. Uloga školy v rozvoji vzdělanosti / E. Walterová. – Brno, 2004. – 30 s.

Матеріал надійшов до редакції 20.03. 2013 р.

Дзюбишина Н. Б. Иностранные языки в системе образования Чехии.

В статье освещаются состояние и исторические этапы изучения иностранных языков в чешских школах. Охарактеризовано современное состояние изучения иностранных языков в чешской школьной системе образования, проанализированы задачи по усилению изучения иностранных языков. Представлены данные министерских документов и учебных программ различных видов школ по вопросу изучения иностранных языков. Рассмотрены преимущества в иноязычном образовании чешских учеников в сравнении с другими европейскими странами. Выделены проблемы и трудности в изучении иностранных языков. Значительное внимание уделено проблеме выбора учебников для изучения иностранных языков.

Dzubyshyna N. B. Foreign Languages in the Czech Educational System.

The article highlights the status and historical stages of learning foreign languages in the Czech schools. The current state of language learning in the Czech school system of education is characterized, the tasks of reinforcement learning of foreign languages are analyzed. The data of ministerial documents and training programmes of various schools of foreign languages learning are represented. The advantages of Czech students' foreign language education compared with other European countries are considered. The problems and difficulties in learning foreign languages are singled out. The special attention is paid to the problem of selecting textbooks for learning foreign languages.